

35

Uganda maa,

tema kuningas Mtesa

ja

ristiust.

ESTL
J. S.
RAHVUSKOGU

Tallinnas, 1890.

Trükitud August Michwizi kirjabega.

I

Доволено цензурою. — Дерптъ, 16-го Іюля 1890 г.

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU

2-97-497

Kriitlased Ugandas kuninga Mtesa all.

1. Maa.

See maajagu Uganda on Afrikamaal. Afrika ongi nüüd see maailmajagu, kuhu poole kõik maailm omad filmad on pöörnud. Iga aasta tulevad jällegi uued ja suured muudatused selles maailma jaus ette. Iga päev oodetakse suure himuga Afrikamaalt uusi sõnumid, olgu need kas kuulsa reisija Stanley, ehk suure kindrali Gmini, kas asutusolu või hariduse poolest. Kõige enam on aga nende filmad Afrika poole pöördud, kellel Jumala sõna asjad südame peal seisavad ja kes oma eespalwetega nende peale mõtlewad, kes seal raskes töös on. Eespalwet on ka tõeste tarwis ja niisugune eespalwe lähemgi õige tungivaks, kui meie teame ja kuuleme, missugused rasked ajad ja toledad lood Afrikas ette tulewad. Sääranevatest Afrikamaal tulewad praegu suured muudatused ette.

Seal seisab ilusa Viktoria järve ääres kaunis suur kuningriik Uganda, millest kuulus Niiluse jõgi oma jooksu algab. See järv on umbes nii suur kui Liimi- ja Kuuramaa kokku ja kuningriik ise ei ole ka palju weikesem. Seal elab 5 miljoni inimest. Et see maa just ekwatori all seisab, siis on selle maa kasvud sojuse võimul kõik väga lopsakad ja ilusad, kliima saab aga järve õhust väga jahutatud, nii et seal elu rõõmsaste kosuda võib. Kaa maa kõrgus ja suured mäed aitavad suurt palawust jahutada. Selles õnnistatud maas on ka palju wett, mida mujal kuival Afrikamaal väga wähe leida on. Aga weel palju tähtsam Jumala riigi wäljalutamise juures on selle maa kõrge hariduse järg. Meie leiame siit maalt juba ilusaid maanteesi, ja sootõhad on suurte puusildade waral käidawatelt tehtud. Kõik rahwas käib ilufaste riidis; ja see loetakse kuritööks kui keegi alasti ennast peats näitama; see on väga tähtsas asi muu Afrikamaa jau kohta, kus inimesed täitsa alasti käiwad. Rahwas on osaw tarja kaswatamises, põllu- ja aja-töös; peale selle näitawad naed ka väga puhtust armastawat

ja laulmist kalliks pidawat. Aga sellegi päraft walitseb nende seas korratu olek, wale ja roppus on weel wägewamine näha kui täitsa metsiku Afrika rahwa juures. Haridus näitab siin wooruste asemel weel enam patukoormat suurendawat. — Suureks kergituseks armu õpetuse kuulutusele on Ugandal see, et siin ebajumala kujusi, templid ega preestrid ei ole. Nemad kummardawad ainult ühte kõrgemat olemust, keda Katonda nimetawad, mis nii palju tähendab kui „looja“. Peale selle auustawad nemad weel „Lubarid,“ need on alamjumalad ehk kurjad waimud, kes nõiduse läbi inimesesse rändawad ja siis inimestest auustamist ja kartust nõuawad. Need Lubarid on aga nii tähtsusetad, et missionärid 2¹/₂ aastat Ugandas mõiswad töötada, ilma et naad nende teenistusest midagi oleksiwad kuulnud. Nii näitab Uganda ewangeliumi tarwis kui loodud olemat; ja on loota kui ta Jumala wastu on wõtnud, et see sealt jälle kui päikene omad kiired teiste ümber kaudsitiesse riikidesse laseks paista. Suur reisija Stanley ütleb selle maa kohta: „Oh misugune maa on neil, ja misugune tore järw! Kuidas mõiswad järwest üleujuwad aurulaewad Uruuri rahwast Usongora rahwaga ühendada. Uganda mõiks Usukumo rahwale kätt pakkuda, ja metsik Wanrima maa Wazinga maaga sõbruses elada. Aga praegu on nimetatud rahwaste käed ühe teise wastu ülestõstetud. Iga rahwasugu hoiab ennast — järele wiha ja kättemaksmise himu südames, — ühest teisest eemale. Oh tuleks ometi üksford see tund, mill ewangeliumi kuulutajad tuleksiwad ja himmu häwitaksiwad, millega imeilusaf Wiktorija järwe maades inimene teist inimest kaitseb!“ nii on Stanley sõnad. Kui ligidal käis David Livingstone siin juba ära, aga ometi ei leidnud tema ei Ugandat ega kaua otsitawaid Niiluse kallikaid. Kui imelikud on Jumala teed. Livingstone jättis oma missiooni asutuse Lõuna-Afrikas maha, et paremat kohta otsida, kus mustas maailma jäus (neegrite seas) ewangeliumi paremine mõiks kuulutada. Aga tema ei leidnud seda kohta mitte. Üks siimine fundus ajas Livingstonei nii-sugustele otsireisidele. Tema tuli kuni Uganda usse ette, aga uudiste otsija Stanley pidi Jumala wägewas käes tööristaks saama, kes Afrika-maa südamesse Jumala sõna walgusele teed pidi awama.

2. Kuningas ja ristiusk.

Nowembri kuus 1875. aastal jõudsiwad Stanleyst saadetud naru-
sed ja werega määratud kirjad Inglismaale. Üks Prantsuse maa obrift,
kes Stanleyga Ugandas kokku oli saanud, pidi nemad Afrikamaalt

Euroopamaale tooma, teda löödi aga oma 36 mehega maha. Jumala nõuu ja tahtmise järele pidivad aga kirjad siiski kodumaale jõudma, ja et küll werega määritud, siiski tõiwad naad rõõmu ja rahu sõnumid! Stanley kutsus oma rahwast üles Ugandasse ewangeliumi tooma. Need kirjad aratasiwad Inglismaal suurt liikumist. Inglismaa kristlased leidfiwad Stanley kirjast peaaegu Makedonia mehe hüüde, mida see Troa linnas Paulusele ütles: Tule alla ja aita meid! Kolm päewa peale selle, kui see kiri kuulutatud oli saanud, tuli ühest tundmata käest 50,000 rubla selle tarwis. Ühe aasta jooksul oli see summa juba 5 kordseks kaswanud. Wähe aega peale aasta oli juba pool miljoni rubla selle tarwis koos. Juni kuus 1876, see on pool aastat peale selle seifiwad juba 8 meest Afrika rannas, kõigibest seisustest pärit, kes selle tarwis oliwad walitud, et naad Ugandasse ewangeliumi pidivad wiima. Nende meeste seas oliwad tegelised õpetajad, üks arst, üks masina meister, käsitöölised, põllumehed ja meremehed. —

Agas mis teadustas siis Stanley, et niisuguse suure lootusega selle tööle mindi? Juba Gwingstone oli Afrikas rahwa ülemaid leidnud, kes rõõmuga ewangeliumi kuulutajaid wastu wõtsiwad. Ka niisuguse armulise ja lahke armas Stanley Uganda kuningas Mtesa olemat. Ta kirjutas: „Ma pean Mtesast suurt lugu, tema on mõistlik ja wäärt wärst. Ma näen tema waimu sees juba seda walgust paistwat, mis seda õppimekat maajagu walgustama saab! Kus on kõigis pagana maailmas weel lootusrikkamat tööpõldu kui Ugandas? ma finnitän Teile, et teie siin ühe ainsama aasta jooksul enam hingesid ristiusu poole pöörate, kui kõit misjonärid terwes ilmas!“ Esite näitas wäljaspidi ka kõit nõnda olemat. Kuningas Mtesa oli juba aastal 1861, Eurooplasi oma majasse wastu wõtnud. Sellel ajal alles 20 aastat wana, lastis ta selle maa wiisi järele oma alamatest 450 meest nende auuks ära tappa. Nüüd aga oli ta Muhamedi usuliseks saanud ning igapäewased tapmised oliwad peaaegu maha jäänud.

Tema lastis Stanleyd enesele kõit ristiusu põhjusõpetusi seletada ja ta õppis neid suure hoolega tundma. Stanley näitas talle, kuis Muhamed paganaid ja uskmeta inimesi tappa käsib, et selle läbi enesele paradiisi wõiks teenida; Kristus aga õpetab kõiki inimesi ilma wahewidamata armastama. Waimustus, misga Stanley ristiusust jutustas, rääkis wiimati ka Mtesat ja kõiki tema kodakondsid. Weel enam mõjus see Mtesale ristiusu finnitamiseks, et kõit Eurooplased, teda Mtesa nägi, wäga ilustate püha kirja ja ristiusu kombete järele elasiwad, kuna Araablased oma kasu üfjinda orjakauplemisest otsisiwad. Stanley õpe-

tuse finnitamiseks oli iseäranis see Brantsuse oberst, kes pärast seda Stanley kirja Euroopasse viimise juurds surma sai; tema oli ise ewangeliumi usuline, ja finnitas oma sõna ja eluga kõik tõeks, mida Stanley oli seletanud. Ka sõa käigu juures laagris saivad ristiusu küsimised läbi rääkimisele võetud. Et Mtesa kristlasi kõigis asjus väga oma raamatu järele (nõnda nimetas Mtesa ristiusku) nägi elawat, siis kuulutas ta lord oma ülematele järgmiselt: „Mul on himu kõige headuste ja ka tõsise raamatu järele. Kui walgemeestele orjasi pakutakse, siis ütlevad nemad: kas peame meie wendi orjadeks tegema? Ei, meie oleme kõik Jumala lapsed. Mina ei ole siiani veel ühegi walge mehe suust walet kuulnud. Speke tuli seie (1862 aastal) elas siin hästi ja läks jälle oma wenna Grantiga kodumaale tagasi. (Speke oli ka üks Afrikamaa uurija kes Ugandas käis.) Nemad ei otnud siin ühtegi orja ja kõige selle aja, mis nemad Ugandas elasid, olivad nemad väga head inimesed. Stamli (Stanley) tuli siia, tema ei tahtnud ühtegi orja pidada. Abdul Ngiz Bey (Brantsuse oberst) oli siin ja ei võtnud ühtegi pärisorja ligi.“ — Misugused tunnistused ja sõnad on need ühe Afrikamaa kuninga suust! Tema mõistis ära et orjade kauplus, mis temale kõige suuremat kasu tõi, ommeti väga paha asi olla, mis pärast tema seda ka pärast hulga ajaks ära teelas. Ja kui juba nelja reisija sõnad ja elu niipalju mõjus, et Mtesa käskinud ewangeliumi kuulutajaid siia saata, siis näeme kui suur hooletus ja patt see ristitogudusele oleks, kui ta mitte Jumala riiki laiale ei lautaks. Ja kui kõik maapälesleidjad nii oleksid rääkinud, elanud ja teinud, kui need neli, kui palju parem oleks siis Afrika leitud maades Jumala riigi töö ja kõik elujärg olnud. Enamjagu neist on aga seda Jumala sõna: Meie ei otsti mitte teie oma, waid teid endid (2 Kor. r. 12, 14) just ümberpöördud wiisil täitnud, ja on selle läbi seda suurt õnnistust, mis nemad tooma pidivad needmiseks saanud. — Mtesa pani nüüd oma ülematele küsimise ette: Kas peame meie seda „raamatut“ või „Muhamedi“ oma juhatajaks vastu võtma? Tema suureks rõõmuks olivad kõik ülemad tema tahtmise poole, ja ristiusu „raamatu“ vastu võtmisega walmis.

„Stamli, ütles walgetele, kui sa neile kirjutasid, et mina olen inimese sarnane, kes pimebuses istub, või pime sündinud on, ja et ma väga igatsen, et mind nägema õpetaks — ja ma saan kristlaseks jääma, kuni ma elan!“ — Kuis võis siis Stanley seda kuuldes tõistiti teha, kui seda koge suures waimustuses kodumaale kirjutada? Ja kuis ei võinud siis need kirjad kodumaal ärarääkimata waimustust sünnitada?

Mitte üksnes sõnades, vaid ka tegudes näitas Mtesa et ta „hea“ tahtis olla. Wana kombe järele tahtis ta kord ühte waenlaste peameest ärapäletada. „Aga Mtesa,“ ütles Stanley, „kas sa oled „hea raamatu“ sõnad juba äraunustanud: armastage oma vihamehi, tehke head neile, kes teid tagajälgivad!“ Runingas kostis: „Kas sina oled Webba, minu üliarmsa pärisorja äraunustanud, keda tema kolebal kombel äratapnud on? Kas ma Webba were asemel tema werd ei pea ärawalama?“

„Ei, Mtesa!“

„Aga mina tahan seda, mina tahan selle mehe tuhaks põletada, mina tahan iga waenlase tuhaks põletada, keda mina wangi wõtan, selle werd tahan mina saada, kõikide minu waenlaste werd, kes Uruumas elavad!“

„Ei, Mtesa,“ wastas Stanley: „sina pead seda hirmuist metsikut pagana mõtet maha jätma! See on ainult paganapoifiline Mtesa, kes praegu niiviisi räägib, see ei ole mitte mees Mtesa, see ei ole mitte Mtesa kristlane, see on metsamees!“

Runingas hüüdis timuka enese juurde: „Mis teie ootate veel? tehke mis teie kohus on!“ Sellepeale sai mees kinni seutud. — Aga Stanley ütles: „Mina tahan täna päew veel teie juurest äraminna, ja kõigidele walgetele jutustada, mis sugune hirmus werejanuline elajas sina oled. Ma saan seda ütleva, mis sugust Jumala kartmata tegu ma Mtesast nägin tegewat. Tapa peale Wanrima peameest ära, aga mina lähen ära ja ei taha seda mitte näha.“ Mtesa seisis juures wõitluses iseenesega.

Lõpetaks lastis ta Stanley kutsuda ja ütles temale: „Stanley ei pea mitte ütleva, et Mtesa fant inimene on, tema on selle peamehele andeks annud. Näüd saab Stanley ütleva, et Mtesa hea on?“ — Stanley andis temale kätt ja ütles: „Mtesa on väga hea.“

See juhtumine, mis nii ilusaste lõppes toob meile ometige ühte hirmus werejanulist südant filma ette, kes seda tegu ainult iseenele diguse ja lapseliku kiituse pärast tegemata jättis: „Mtesa on hea,“ seefama meelitas teda werewalamise juurest ära. — Stanleyst on seda pahaks pandud, et ta iseennast ja meid Mtesa läbi petta lastis, et ta teda paremine mitte ei tunnud. Kuidas wõis see ka teifiti olla, sest Stanley ei tunnud isegi kristliku elu peapunkti, patustpöörmist ja meeleparandamist mitte. Sellepärast ei wõinud tema ka mitte Paulusega (1 Kor. r. 2.) ütelda: „Sest mina ei arwanud ennast teie seas ühtegi muud teadwad, kui aga Jeesust Kristust ja teda kui risti löödud Kristust.“ Sällegi kindel tunnistus, et ewangeliumist ühtegi muud suuremat kuulutada ei ole, kui „jutlus ristist,“ — see

on ainult proovikiwi niihästi kuulutajale kui ka kuuljale. Livingstone on seda paremine mõistnud, sellepärast on temal ka parem inimeste tundmine olnud ja teda mõisteti ka inimestest paremine, sest ta oli tõsine kristlane, kes oma risti enese peale võttis, ja seda Jeesuse järeltanda mõistis. —

3. Kolmekordne kiusatus.

Rõnda kaua kui Stanley Ugandas oli, läks kõik asi väga hästi. Esimesi usufõnumetoojasi, kes 30. Juunil 1877 Ugandasse jõudsid, ei tahtnud Mtesa mitte ärajõuda oodata. Itka uued kästjalad ja uued kirjad said neile vastu saadetud, et naad nii ruttu tuleksid, kui vähegi võimalik. Ka oma poja saatis Mtesa neile vastu. Kui naad tulid, küsis Mtesa warsti, kas neil ka suuretülka ja püsirohtu ligi olla. Aga ka seda ei jätnud ta küsimata, kas neil ka „raamatut“ ligi olla. Õpetaja Wilson pidas esimese Jumala teenistuse tuninga oma elumajas ehk palees. Stanley oli ära tulles ühe noore neegri Musta Dalington Mtesa juure maha jätnud. Musta oli Zanzibari kristlikus koolis üleskasvatatud, ja oli Mtesat pärast Stanley äratulemist kristlikus õpetuses itka veel edasi õpetanud. Tema oli oma piiskopile kirjutanud: „Saada minule weike kirjutuse tahwel ja üks suur seinatahwel ja ka kriiti, ja palwe roamat Suaheli keeles ning üks suur must piibel, sest mina pean Bagandas Jumala teed õpetama.“ — Tema oli praegu Mtesa juures kirjutajaks ja üleüldse oli Mustat siin väga tarwis. Warsti tõlkis ta Wilsoni jutluse Suaheli keelde ümber, seda teelt mõistis Mtesa ise ja nüüd tõlkis Mtesa ise teda Baganda keelde ümber. Kui Wilson jutluses aamen ütles, siis ütles seda ka kõik rahwas ühest suust järele. Esimese awaliku Jumala teenistuse ajal, kui Jeesuse nimi jutluses ehk muus lohas ette tuli, lastis Mtesa selle nime auuks püsi paugutada. Kuningas oli kõigis asjus väga abiks. Tema õppis ise wirgaste edasi. Pühapäewal lastis ta oma lipu üles tõmmata ja sellel päewal ei pidanud ta oma kätsewaid sõparaadest mitte. Pühapäewane töö ja orjade kauplus said kangeste arafelatud, ka juba ühe kooli tarwis lubati maad anda — aga seeft pidi jät Mjeta fiiski külmaks.

Kas pidi tema ennast omast 7000 naesest lahutada lastma, selledest temal 70 poega ja 88 tüdart oliwad sündinud? Zoomine ja patu-elu hakkasid juba tema terwist hirmsaste rikkuma. Ka tema waimu-elu ja närwide tegemus oli iga päew muudetaw. Saadan oli teda

oma wägewa koidikute sisse mässinud, kuna tema Kristuse risti oma peale oleks pidanud wõtma. Mida usinamine hea seeme wälja lautatud sai, seda salatusakamalt mõistis waenlane lahutuse umbrohtu külwata. Kõigis oli näha et kuusatus ajad warsti tulemas oliwad. —

Rui 23 Webruaril 1879 rahwas parajaste ennast Jumala teenistusele kogus, toodi käst et „walged mehed on tulnud“ ja nõuawad et kuningas neid wastu wõtma tuleks. Saatja oli üks Prantsuse kardinal Lavigerie, kes pärastpoole ristijõda Afrikamaale wastu kuulutas. Tema saadikud oliwad Paabsti usu preestrid, kes tuliwad ewangeliumi usku segama. Nemad tõiwad kuningale jalamaid, püsib, püsifirohtu ja mõõgad sinna. Kuningas wõttis täies sõariistades seistes ja sõawäge enese ümber pidades neid wastu. Wastuwõtmine näitas hakatuses juba ewangeliumi usuliste wastu waenuliku nägu. Rui Jumala teenistuse juures Inglise ja Wagandalased põlwile lastiwad, siis jäiwad Prantslased püsti seisma. Kuningas küsis warsti nende käest, mis see tähendada, kas nemad Jeesust mitte ei kumardawat ja temale mitte oma palweid ei tegewat? Selle peale wastasiwad nemad suure sübidusega: „Inglise on kõik walelikud ja meil ei ole ühtegi tegemist nende puhastatud usuliste walega.“ Üks nende seast ütles ewangeliusulise Maffayle: „Meie ei saa ilmasti teie wastu kannatlikud ja lahked olema, sest Jumal ei kannata ka mitte waleõpetust, ja see on igal pool meie kohus õpetada, et teie wale õpetajad olete.“ — Niisugune seletus ajas Mtesa mõistuse koguni segaseks ja ta ütles: „Enne kui Stanley tuli, olin mina Muhamedi usuline, siis sain mina kristlaseks . . . Müüd on palju uskusi meie maal ja ma ei tea, mis ma tegema pean?! — Seletage esite iseendid eneste wahel, siis tahan ma teid kuulda.“ —

Umbrohu hull näitas weel kasiu nihu seas olewat. Sest selle maailma würist on wägew sõariistadega ehitnd sõamees (Luk. 11, 21.) kes oma saaki mitte nii hõlpsaste riisuda ei lase. Araabia orjakauplejad turtsusiwad ammugi juba tulises wihas, et nende kasutooja kaup Ugandas otse lõppeda! Niipea kui nemad kristlikus seisukorras lahutust märkasiwad, mõistiswad naad juba wäga kawalaste esimest filmapillu tarwitada ja jutustasiwad kuningale, et üks Inglise konsul kirku kiri ususaadikutest tunnistust anda, et uuisuguste walelikkude ja petistega Inglis kuningal midagi tegemist ei olla. Sga katse walearmamist seletada, jäi täitsa tähele panemata. Kuningas oli hirmus ülesäritatud. Kuninga peamehed tahtsiwad warsti kõiki walgid mehi surmata. Ka kõik Prantsuse katoliiku usulised patrid pandi wangi. Minult üks kuninga sõna oma käsualustele peastis neid weel, muidu oleks naad surma saanud.

Nüüd näitas asi nii olemat, et ristiusk suutumaks siit lõppemas on ja isige ewangeliumi usu kuulutajad taheti ära ajada. Siis lagunes parajaste jutt laiale, et Egiptuse maalt olla suur sõawägi tulemas ja neid peeti kui pantisi seni kaua wangis, kui asi pidi selgima. Wiimaks läks korda kuningale nõuu anda et ta Wilsoni mitme teise selfilisega Inglismaale saadaks, Egiptuse sõawäe lou ja konsuli kirja üle seletust pärima. See saatmine tõi fellel filmapilgul juba natukene rahuliku olekut, aga iseäranis pärast oma tagasitulekut rääkiswad naad kuningale väga palju imeasju, et see koguni südame ja meelega missjonäride poole pööris.

Uga pea peale selle töstis wana „kuri waenlane“ 3-mat korda oma pead, et oma suure wäe ja hirmsa kawalusega oma tegewust näidata. Wana pagana usk püüdis hirmutawalt tõusta ja hakkas „wägewama“ wastu, kes tema peale oli tulnud. Araablasted äritaswad rahwa üles, et naad pidiwad nõudma, et nende oma wana usu õigused jälle pidada maksmaks saama. Lubari (kurja waimu nõid) teda Mtesa ammugi juba oli tühjaks tunnistanud, astus nüüd awalikult üles ja kuulutas: meie tahame oma isa isade usku tagasi minna. — Rahwa seas tõusis suur mässamine. Trummimüraga ilmus pidulikus rongis nõia (Lubari) naene ka kuninglikus majas. Sooma pidud, tantsud ja prohwetlikud nõialaulud saiwad Lubari auuks ärapeetud ja lauldud. Nemad äritaswad kuninga küll üles, aga mis temale ülemaks asjaks oli, et Lubarid teda tema haigusest oleks termeks teinud, seda ei wõinud naad mitte. Kuningas jäi itka enam ja enam haiglasemaks ja ühtlasi ka tigebamaks.

Selle järel Detsembri kuus 1879 kui Lubari mäss wana pagana usku mitte enam jalale ei saanud seada, tuliwad aastal 1880 jällegi kolehirmsad Mtesa kuriteud päewa korrale. Snimeste werd sai kui wett walatud, tuleriidad loitawad igalpool ja igapäew oli mehi ja naesi näha, keda kohtunikud tapmisele wiiswad, neil oli nii kui lojustel pael kaela pantud, ning nõnda wiidi naad surma. Igapäew kuuldi niisuguste surijate hädakisa, kellele ei wõinud midagi parata. Ühel naesel loigati kõrwad, põsed ja lõug ühes suuga luuini ära. „Kõõwige, tapke ja riisuge,“ nii kästis kuningas Mtesa oma sõawäge, keda ta 5 korda 2 kuu aja sees wälja saatis. —

Peale selle, kui Märtsi kuus 1881 saadikud Inglismaalt tagasi jõudiswad, oli Uganda maal natukene parem lugu. Nendega tuli iseäranis üks osaw mees Wilipp D'Flaherty, Ugandasse, kes Mtesaga paremine mõistis ümber käia. Kord jutustas D'Flaherty Mtesale, et

maa sees hõbedat olla, kuningas, lootes korraga rikkaks saamat, tahtis nüüd seda kobe kätte saada, kui mitte, siis ähwardas ta D'Flaherty pea otsast maha rajuda. Julgeste astus D'Flaherty kuninga ette ja ütles: „Kui teie minu pead nõuate, siis — siin ta on!“ See julgus mõjus kuninglikus perekonnas nõnda, et Mtesa jälle armulikuks sai, ja kõik peamehed ja Arablased andsiwad D'Flahertyile kätt ja soowisiwad temale õnne, et ta nii julge oli olnud. —

Kord läks D'Flahertyl korda kuningast Mtesat ühest kättemaksmise lahingist tagasi hoida. Rõkkutogunud kohtu ja wihaste Arablaste ees hüüdis ta wiimisel filmapiulgul wärisewa healega: „Kes werd walab, selle weri peab jälle ärawalatud saama! Kes riisub, seda peab jälle riisutud saama. Küll Jumal nuhtleb Ugandat! Rõuged on tuhanded praegu surmanud, kätt tapab künned tuhanded! Kõigi nende hirmustuste juure tuleb weel nälja häda. Julgeste on sõda ja kätt rohkem Wagandast rahwast riisunud kui näljaste orjade püüdmine kasu on toonud! Glage paremine rahu ja harige oma maad, kui et teie Jumala wiha enese peale maha kutsute!“ Kuningas ja peamehed oliwad nähtawalt kõik liigutud. Selle peale jäiwad kõik hingetumalt wait. Lõpetks ütles kuningas: „Ma usun Wilipp, (nõnda nimetas ta D'Flahertyt) fina ei ole mitte waletanud. Sina oled minule näitanud, et Wafedi seda sama teinud on, mis meie nende asemel ka teinud oleksime. (Nemad oliwad praegu tubli Waganda sõwäe ärawõitnud ja puhtaks riisunud.) Mina olen sinu kõnet kuulnud sinu palwe olgu kuulnud!“ — Ülepea oli Mtesa jälle inimlikud tundmused tagasi saanud. Kui arst temale kord oma piltide pealt inimese käe ja sõrmemuskulise näitanud, — ja seal juures ka rääkinud oli, et kuningas oma alamatel nii hirmsal kombel käed, kõrwad, ja nina äraldigata lastnud — siis ütles kuningas; „Wäga imelik! Mina ei wõi niisugusid asju mitte teha ja mina ei peaks niisugusid asju ka mitte rikkuma, mida ma ise teha ei wõi.“

Ra orjade kauplemisest, mida ta enne ära tahtis kautada, ütles Mtesa wiimati: „Mina olen nälja läbi nõrk mees, ja fina ütled mulle: „kõuse üles wõta pilt teereis ette ja tee asju, mida aga mina mitte teha ei wõi, sest mull puudub wäge selle tarwis. Kui Arablased meile mitte enam tulla ei tohi, kes saab siis mulle kaupa tooma?“ See on wägew tunnistus sellest, et Livingstonil õigus oli, kui tema wäga suurt rõhku kõlise kaupluse peale pani, et see ainult aidata hirmust orjade kauplust ära kautada. —

„Arablaste usk on täitsa wale, ütles Mtesa D'Flahertyle, kui see teda ühes ta peameestega kuude kaupa pühakirjaga tutvustanud oli,

„aga Kristuse ust on üks raske itke, sellepärast et kõik naesed, kes nii armsad on, enesest lahutama ja kõik rahwa elu mitmet wiisi ümber muutma pean.“ Küll oli Mtesa tundmist, aga ta ei pööranud ommeti mitte dieti Jumala poole! Dösel 9. Oktobri kuul 1884 a. suri Mtesa ära. Mis imelikud arud on sellest kuningast arwatud. Stanley tõstis teda kiites taewani. Mõned on teda pörguni alandanud, tema wankuma meele ja hirmsa kurjuse pärast. Kõige õigema otjuse tema üle leiame meie küll D'Flaherty kaebtusest peale tema surma. Tema nimetatub teda oma kõige truimaks sõbraks ja wägewaks hoidjaks Arablaste tulise wiha eest. Tema kiidab tema wahwust ja lahkust, tema jutu andi ja osawust, niisama ka tema hoolet ja himu rahwa hariduse ja hea elukorra edenemise kohta.

Tema järeltulija läbi õpime alles täielikult Mtesat tundma. Aga siingi wõime nteie juba ütelda: Waeste paganatele Uganda riikis sai ometi juba Mtesa läbi ewangelium kuulutatud.

